
NOVE PRIDOBITVE NEW ACQUISITIONS

SPOMINSKI PREDMETI IN SPOMINI

289

Predmeti, ki jih vključujemo v muzejske zbirke, se zdijo včasih oblikovno nepomembni ali vsaj »nerazpoznavni« (t.j. brez vidnih odstopanj v obliki, okrasju, vrednosti). Vendar je to mnogokrat le prvi vtis, kajti v sebi nosijo nevidna sporočila in zgodbe. Skozi takšne predmete razpoznavanje materialnega sveta izdelovalcev ali uporabnikov ni najpomembnejši vidik opazovanja. Neprimerno več lahko povedo o miselnem in vrednostnem konceptu sveta ljudi, ki so jih izdelali ali izbrali kot spominske predmete, oziroma ki so jih iz uporabnih spremenili v spominske predmete; ki skozi fizične (spominske) predmete tvorijo, (re)konstruirajo, vrednotijo, posredujejo svet svojih spominov; ki s selekcijo predmetov odločijo o tem, česa se je vredno spominjati, kaj iztrgati pozabljenju in o čem raje molčati.

Spomin je predstava oziroma zavest, v kateri so ohranjene predstave, misli, podatki o preteklosti, spominski predmet pa je tisti, ki sposobnost ohranjanja in obnove teh predstav oziroma zavesti povečuje. Načinov, kako postane nek predmet spominski predmet, je več. Prav tako mnogo je vrst spomina, ki ga predmet stimulira in ohranja. Nekateri avtorji ločijo med spominki in spominskimi predmeti glede na to, v kateri fazi glede na dogodek (s katerim so povezani) so bili (i)zbrani: spominki so zbrani vnaprej z vednostjo, da bodo služili za spominjanje na nekaj/nekoga; spominski predmeti pa so izbrani kasneje – po dogodku; materializirajo notranje podobe oziroma zaobjamejo minule izkušnje.¹ Spominek lahko razumemo tudi kot predmet kontemplacije, izbran sebi ali podarjen drugemu v spomin v sklopu življenja.² Spominske predmete je – vsaj izven »klasičnih« predmetov ritualov – včasih težko opredeliti in neposredno prepoznati. Pripomorejo pa k ritualiziranju spominjanja, pozabljanja, vedenja, preko njih je posredovana družinska zgodovina med generacijami. Potreba po »ustvarjanju« spominskih predmetov naj bi izhajala iz potrebe po povezovanju preteklosti.³

¹ Barbara Kirshenblatt - Gimblett: *Objects of Memory: Material Culture as Life Review*. V: Elliot Oring (ur.); *Folkgroups and Folklore Genres. A reader*. 1989, Utah State University Press, str. 331.

² Vera Mark, *Objects and their Maker: Bricolage of the Self*. V: Stephen Harold Riggins (ur.); *The Socialness of Things*, Berlin, New York 1994, str. 87.

³ Andreas Kuntz, *Erinnerungsgegenstände. Ein Diskussionsbeitrag zur volkswissenschaftlichen Erforschung rezenter Sachkultur*. V: *Ethnologia Europaea* 1990, št. 1, let. 20, Copenhagen, str. 61–65.

V letu 2000 smo med novimi predmeti pridobili kar nekaj takšnih, ki jih obeležuje njihova vloga kumulacije takšnih ali drugačnih spominov.

Janez Kos iz Ljubljane⁴ je muzeju daroval več deset tekstilnih predmetov. Med številnimi rutami, ki so se darovalcu ohranile po njegovih treh umrlih sorodnicah (stari materi, materi in teti), ima značaj spominka ruta iz Prage, o čemer nedvoumno priča njen potisk. Ruto je darovalec prinesel svoji materi Mariji Kos, roj. Repovž (1906–1976) iz Šentjanža na Dolenjskem, v začetku sedemdesetih let kot darilo iz Prage. Vprašljivo je, če je imela praška ruta kdaj drugačno kot spominsko funkcijo, čeprav je po osnovni obliki in materialu povsem primerna za uporabo; njena ohranjenost vsekakor priča prej o večpomenski spominski kot uporabni funkciji.

290

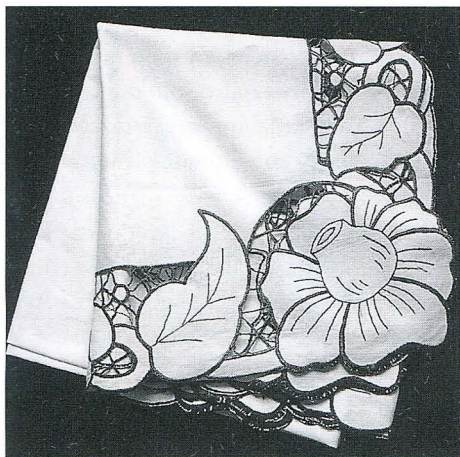
Ruta, svila; 69 x 70 cm. Kvadratno urezana svilena tkanina je potiskana z risanimi motivi mestnih arhitekturnih znamenitosti v modro rdeči barvi na beli osnovi; v enem vogalu je napis: *PRAHA in PRAHA. MATKA. MEST.* (Foto: J. Žagar)

V drugačnem smislu je zanimiv vezeni prt, ki ga je muzeju prav tako podaril gospod Janez Kos iz Ljubljane. Med pripravo bale ga je izdelala darovalčeva mati Marija Kos, ki se je poročila leta 1934. A ob izgonu v nemško koncentracijsko taborišče Neresheim leta 1941 ga je kdove zakaj uvrstila med tiste redke predmete, ki jih je smela vzeti s seboj; pomen prta se je zanj v istem hipu spremenil. Zelo malo verjetno je, da je bil prt v taborišču predmet uporabe, bolj gotovo predmet čustvene opore in spomina na dom. O uporabi prta po vrnitvi iz taborišča ne vemo dosti, a nedvomno je po Marijini smrti leta 1976 združeval in ohranjal predvsem spomine na mamo njenemu sinu. Ponovno se je torej spremenila vsebina spomina, kumulirana v predmetu.

Med več desetimi uporabnimi in krasilnimi predmeti, ki jih je muzej odkupil od Božene Merlak iz Ljubljane,⁵ jih je nekaj spominske narave; kot deli družinske lastnine, ki se je zbirala skozi več veja in generacij v skupni stanovanjski hiši v Šiški v Ljubljani, so vsekakor nosilci družinskega spomina in identitete. Več članov družine je bilo tesneje povezanih z zgodovino in delovanjem telovadnega društva Sokol, najtesneje Ferdinand Tušar (prodajalkin stric), po poklicu pek, ki je bil v tridesetih letih starosta šišenskih

⁴ Donacija J. Kos (vhodna številka 2000 – 034)

⁵ Odkup B. Merlak (vhodna številka 2000 – 035)

Namizni prt, lan, črna lanena vezilna nit; 142 x 135 cm. Kvadratno obliko prta po vseh štirih robovih enakomerno dopolnjujejo izvezeni motivi velikih cvetov in listov. Vezenina s črno nitjo je izvedena s ploščatimi in zančnimi vbodi, tehniko izrezanega ozadja in vezenih prečk.
(Foto: J. Žagar)

291

Spominski prtič ali rutica, svila z raznobarnim potiskom; 40 x 40 cm. Napis: *ZDAR X VŠESOKOLSKÉMU SLETU. SOKOLSKÁ VÝCHOVA ZÍSKALA NÁM SAMOSTATNOST, SOKOLSKÁ VÝCHOVA NÁM JI UDRŽÍ. PRAVDA VÍTEZÍ.* Osrednji motiv potiska je zemljevid Českoslovaške republike med svetovnima vojnama, razdeljene na pokrajinsko-upravne enote; zemljevid obrobja belo-modro-rdeča bordura in grbi petih enot; na spodnjem robu je odtisnjen združen grb. Na borduri ob stranicah sta odtisnjena dva sokolska znaka. Prtič je z vsesokolskega zleta v Pragi (1938). (Foto: J. Žagar)

Spominski prtič, svilena pletenina; 22 x 25 cm. Luknjičavo pletenje (strojno) z osrednjim motivom sokola z razpetimi perutmi in letnico 1938, ki ga obdaja bordura z listi in vitico. Prtič je z vsesokolskega zleta v Pragi (leta 1938).
(Foto: J. Žagar)

Sokolov. Z ženo se je udeleževal mednarodnih vsesokolskih zletov, zanesljivo zleta v Sofiji (leta 1935) in v Pragi (leta 1938). S poti sta prinašala nekatere spominke, ki naj bi družinske člane in njiju sama spominjali na kraje in priložnosti, ob katerih sta te kraje obiskala. Čeprav je šlo prvotno za spomin na dogodek, izbira pa je izražala njuno društveno in posredno tudi svetovno-nazorsko pripadnost, so se predmeti ohranjali v naslednji generaciji družine kot spomini na umrle družinske člane.

Naravo spominskega predmeta je delil srebrni obesek za verižico (svetinjica), ki ga je za birmansko darilo dobila Angela Tušar, roj. 1902 (prodajalkina teta). Gravirani datum na hrbtni strani je nosilko spominjal na enega pomembnih prelomnic v življenju, njeno družino, zlasti potomce, pa predvsem na osebo samo; datum je le še podatek, ki omogoča primerjavo z družinsko kronologijo in pomaga družinskemu spominu ohranjati vedenje o njeni nekdanji članici.

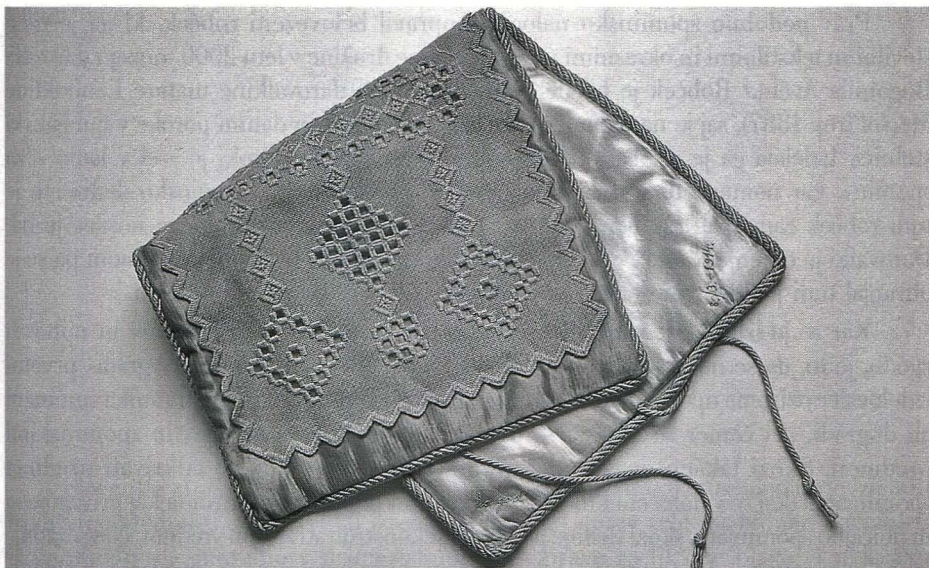
292

Obesek – svetinjica, srebro, 1,8 x 2,2 cm. Na lični strani reliefni motiv Jezusa z detetom, na hrbtni strani reliefni motiv vrtnice in graviran datum 19./5. 1912. (Foto: J. Žagar)

Med predmeti, ki sta jih muzeju podarili sestri Olga Radej in Vlasta Zobec Bevc iz Ljubljane,⁶ je največ stvari pripadalo njunima staršema; kot *skupni* spomin nanju sta jih hranili skupaj in *skupaj* darovali muzeju. V kontekstu tokratnega prispevka velja med njimi izpostaviti ovoj za shranjevanje robcev, ki ga je sešila in izvezla mati darovalk Olga Merhar (roj. 1891), por. Zobec kot darilo svojemu bodočemu možu Ivanu Zobcu (roj. 1890; oba iz Dolenje vasi pri Ribnici); darilo za god je bilo nedvomno tudi spominski predmet: uvezeni datum in napis sta morala imeti za izdelovalko in uporabnika nedvomno poseben pomen. V spominskem smislu je predmet presegel svojo neposredno nalogo, kajti njuni hčeri sta ga po smrti staršev in po »smrti predmeta« v njegovi uporabni funkciji hranili kot skupni spomin na starša in kot nosilec vedenja o delu družinske kronologije.

⁶ Donacija O. Radej – V. Zobec Bevc (vhodna številka 2000 – 021)

Vezeni ovoj za moške robce, svila, svilena okrasna vrstica za obrobo in zavezovanje, stramin, svilena vezilna vrstica, polnilo; 50 x 26 cm. Ovoj je izdelan kot platnice iz dveh plasti svile (notranja krem, zunanja zlatorumene barve) in mehkega polnila, ki je prečno preganjen na polovico. Robovi so okrašeni in utrjeni s prišito svileno vrvico krem barve, na krajših straneh sta prišiti okoli 20 cm dolgi svileni vrvici enake barve za zavezovanje. Prek zlatorumene svilene površine je prišita še plast stramina krem barve z okrasnimi zobci in vezenino iste barve (tehnika perzijskih ažurjev). Na dveh vogalih notranje strani je s tanko rumeno svileno nitjo izvezen datum 8./3.-1914 in napis *Za god.* (Foto: J. Žagar)

Robček (detajl), fini lan, bombažna vezilna nit; 33 x 33 cm. Kvadratno urezano blago zaključujejo lunjičavo izvezeni zobci na vseh straneh. V enem od vogalov je diagonalno izvezen monogram *ML*, pod njim pa datum 21. 11. 09. Pod datumom je vogal okrašen z lunjičavo in polno vezenino v diagonalno simetričnem cvetličnem in vitičastem motivu. (Foto: J. Žagar)

Prav podobno spominsko nalogo je opravil belovezeni robček, ki ga je med številnimi tekstilnimi in okrasnimi predmeti njene družine v letu 2000 muzeju darovala Bogomila Avčin.⁷ Robček je bil del poročne oprave darovalkine matere Leopoldine Meršol (roj. 1887), saj je na njem izvezen monogram LM in datum poroke v ljubljanski stolnici. Izdelala ga je vezilja na Dobrovi po naročilu. Po poroki je »šel v ladlc – za spomin«, kar pomeni, da je bila to njegova edina funkcija. Z družinsko dediščino je tudi robček zamenjal lastnika, s tem pa tudi značaj spomina, katerega nosilec je bil. Darovalki je omenjeni robček pomenil spomin na starše, z uvezenim datumom pa se je ohranjal tudi podatkovni del spomina nanju in njuno ljubezensko zvezo.

294

Kar se je izkazalo zanimivo ob muzejskem pridobivanju predmetov in njihovih zgodb, je to, da se narava in vsebina spominov, ki jih v nek predmet »vgradi« prvotni izdelovalec oziroma uporabnik, z vsakim prenosom na naslednjega uporabnika spremeni ali dogradi, pri čemer se zdi, da se dogaja prav enako s spominki in spominskimi predmeti. Skozi takšno opazovanje predmetnega sveta je moč odkrivati predmet spominjanja (kaj se v določeni kulturi zdi vredno in pomembno oziroma kaj privzgojeno in običajno spominjati), skozi slednje pa je moč rekonstruirati sistem vrednot. Navsezadnje lahko razpoznamo, da je vrednota lahko že sam spomin oziroma spominjanje. Koliko je to stvar teženj vsakokratne kulture koliko pa individualne ali v določenem življenjskem obdobju izražene potrebe in vrednosti, bodo verjetno pokazale šele usmerjene raziskave kulture spominjanja.⁸ Mnogo bodo povedali o tem družinski albumi, spominske knjige, zbirke razglednic in spominkov itd. A poleg teh najrazpoznavnejših virov so zgovorni tudi številni drugi, kar dokazujejo tudi nove muzejske pridobitve.

Janja Žagar

⁷ Donacija B. Avčin – M. Pogačnik (vhodna številka 2000 – 023)

⁸ V slovenskem prostoru se z raziskovanjem kulture spominjanja ukvarja etnologinja in kulturna antropologinja Mateja Habinc (raziskovalna naloga z delovnim naslovom »Spominjam se te, 20. stoletje«), ki mi je tudi posredovala citirano literaturo. Za to se ji na tem mestu najlepše zahvaljujem.